

УДК 276-056.264:615.82

Мельник Н. Ю. melnataly@meta.ua
Потапенко О. М. Potapenko_O@ukr.net

ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ МЕТОДІВ МАСАЖУ ТА САМОМАСАЖУ У ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

У статті досліджується проблема удосконалення мовлення дітей з допомогою різних нетрадиційних методів масажу та самомасажу у логопедичній роботі з дітьми з порушеннями мовлення. Описано як нетрадиційні види логопедичного масажу викликають позитивні емоції у дітей під час гри та навчання. Представлено логопедичний масаж, як частину комплексної медико-психолого-педагогічної роботи, направленої на корекцію різних мовленнєвих порушень. Зазначено позитивний вплив нетрадиційних методів логопедичного масажу та самомасажу для корекції мовлення дітей та його їх дію на організм в цілому. У статті розглянуто ігри з піском, ігри із сенсорними м'ячиками, масаж олівцями, волоськими горіхами, масаж чотками, масаж дерев'яними котушками, кульками, Су-Джок м'ячиками та їх позитивний вплив на розвиток дрібної моторики рук та мовлення дітей. Детально описано нетрадиційний логопедичний самомасаж ложками, що на сьогодні використовуються в корекційній роботі логопедом з дітьми з різними мовленнєвими порушеннями. Детально описано вправи при використанні логопедичного самомасажу ложками, та ефект даного самомасажу на артикуляційний апарат дитини та дрібну моторику рук. Вказано, на які артикуляційні та лицьові м'язи, має звернути увагу логопед використовуючи логопедичний самомасаж ложками. Крім того у статті подано ефективне застосування інших нетрадиційних логопедичних масажів та самомасажів у роботі з дітьми з порушеннями мовлення.

Ключові слова: нетрадиційний логопедичний масаж, нетрадиційний логопедичний самомасаж, логопедичний масаж ложками, порушення мовлення, дрібна моторика рук.

В останні роки відзначається збільшення числа дітей з порушеннями мовлення і, відповідно, виникає необхідність пошуку нових методів і прийомів корекції і профілактики мовленнєвих порушень, які були б не тільки цікаві дітям, але й легко освоювалися батьками.

Логопедичний масаж один із найефективніших лікувальних заходів, що є активною механічною дією, який впливає на стан м'язів, нервів, кровоносних судин і тканин периферичного мовленнєвого апарату. Це одна з логопедичних методик, яка сприяє нормалізації мовлення та емоційного стану осіб із мовленнєвими порушеннями. Теоретичне обґрунтування необхідності логопедичного масажу у комплексній корекційній роботі зустрічається в працях І.З. Заблудовського, О.М. Мастюкової, І.І.Панченко, О.Ф. Архіпової, Н.А.Белової, Н.Б. Петрової, О.В. Новікової, І.В. Блискіної, В.А. Ковшикова, О.О.Дьякової, О.Е. Шевцової, Г.В. Дедюхіної, Приходько О.Г., Османової Г.А, Мікляєвої Ю.В., Кареліної І.Б., Красікової І.С., Оглобліної І.Ю., Краузе О.Н. і ін.

Науковці пропонують різноманітні авторські методики використання нетрадиційного масажу та самомасажу в логопедичній роботі з дітьми при різних мовленнєвих порушеннях.

«Сухий» басейн». Ігри в «сухому басейні» сприяють психоемоційному розвитку дитини. Діти відчують надзвичайне задоволення і радість, занурюючи свої долоні в безпечні «хвилі». Наповнити такий басейн можна намистинками, насінням різних рослин, річковим піском, горіхами, крупою, дрібною річковою галькою. У ньому можна малювати доріжки, знаходити різні предмети на дотик або розсортувати квасолю і горох для зимуючих птахів.

Ігри в «сухому басейні» розвивають тактильно-кінетичну чутливість і дрібну моторику рук, вдосконалюють візуально-просторове орієнтування, мовленнєві можливості, сприяють розширенню словникового запасу, допомагають освоїти навички звуко-складового аналізу і синтезу, дозволяють розвивати фонематичний слух і сприйняття, сприяють розвитку зв'язного мовлення, лексико-граматичних уявлень, допомагають у вивченні букв, освоєнні навичок читання, письма, знімають м'язову напруженість, допомагають дитині відчувати себе захищеною в комфортному для неї середовищі. Розвивають активність, розширюють життєвий досвід, який передається педагогом у близькій для дитини формі [9, с.1-4].

Пісочницю можна використовувати для знаходження тварин, предметів, каменів, жолудів, каштанів, визначеної букви, виготовленим із пластмаси і закопаною серед інших в піску. Ліпити букви з піску, згрібаючи його долонями. Перетворювати літери "Л" в "А", "С" в "Т", "О" в "Я" і т.д. Знаходити

заховані в піску букви і складати з них склади, слова. Можна писати слова на піску друкованими та писемними літерами, спочатку пальчиком, потім паличкою, тримаючи її як ручку. Пісок дозволяє довше зберегти працездатність дитини. Помилки на піску виправити простіше, ніж на папері. Це дає можливість дитині відчувати себе успішною. «Чоловічок»-вказівний і середній пальці руки «бігають» по піску. Ця вправа допомагає розібратися дітям зі складними поняттями зверху, знизу, вперед, назад, лівий, правий, вивчити назви пальців. «Попелюшка»-у піску змішують жолуді й каштани. Дитина сортує в інші дві миски. «Вилували предмет»-дитині пропонують «вилувити» з піску задуманий предмет. «Де сховалися зайці?»-дитині пропонують побудувати з теплого вологого піску парканчик навколо будиночка. За завданням логопеда дитина поміщає зайчика за огорожею, біля будиночка, перед огорожею, на будиночку. «Доріжки»-педагог пропонує дитині через воронки різного розміру розсипати пісок і визначити вузьку, широку доріжку, по яких пройдуть ведмедик, зайчик. «Пісочний будиночок»-педагог пропонує дитині побудувати будиночок з трьома кімнатами. Поселити чоловічка в кімнаті відповідно до місця знаходження заданого звуку в слові (початок, середина, кінець). «Послухай і повтори»-гра, спрямована на розвиток слухової уваги і пам'яті. Педагог говорить слова, а дитина відстукує кількість складів за допомогою волоських горіхів або каштанів [9.с.1-4].

«Логопедичний масаж ложками». Масаж ложками винайшов доктор Рене Кох. Він розробив унікальну методику масажу за допомогою звичайних ложок. Кох став застосовувати не тільки холодні, а й гарячі ложки. Можна використовувати різні ложки - наприклад, для обличчя - чайні ложки, а руху в роті і на язичці - виконувати кавовою ложечкою. Для масажу потрібно дві ложки плюс ще 1-2 на випадок, якщо одна з них упаде. Ложки повинні бути з нержавіючої сталі з мінімумом прикрас на держаку і круглим, не гострим кінчиком. Якщо у дитини знижений тонус м'язів, то дитині потрібен стимулюючий масаж - поставте перед нею склянку з холодною водою і періодично опускаєте туди ложки. При підвищеному м'язовому тонусі поставте склянку з теплою водою, і вмочуєте ложки в неї [5.с.1-48].

Цей вид масажу використовують в груповій роботі з психомоторної корекції. Завданнями логопедичного масажу ложками є: стимуляція коркових відділів мовнорухової системи; стимуляція пропріоцептивних відчуттів від положення свого тіла в просторі; зменшення або припинення судом, синкінезій, тремору; покращення якості артикуляційних рухів; скорочення або надання рецидивів (після хвороби або літнього відпочинку); допомога у ліквідації асиметрії обличчя або м'язів уражених тільки з однієї сторони, що призводить до перекосу однієї сторони обличчя, відхилення язика, несиметричній усмішці і іншим дефектам; допомога в нормалізації тону м'язів мімічної і артикуляційної мускулатури. Розмір ложок залежить від віку і конституції дитини. Найчастіше це кавові ложки [5.с.1-48].

Перед початком масажу ложками діти знайомляться з частинами ложки. Закріпленням різних положень ложки в руці, потрібних для масажу. Розвивають дрібну моторику рук. Розвивають уміння орієнтуватися в просторі. Відпрацьовуються вправи в синхронній роботі рук. Відбувається корекція порушень складової структури слова.

Вправи виконуються під читання вірша, і це теж не випадково. Вірші, як ритмічно організована мова, сприяють формуванню почуття ритму у дітей і є неспецифічним способом корекції порушень складової структури. У комплексі масажу ложками включено і вправи для дрібної моторики рук, що також важливо в корекції і розвитку мовлення. Перед проведенням цього комплексу вправ усім дітям роздають ложки, спочатку по одній. Кожна дитина бере свою ложку в провідну руку. Дорослий читає вірш і показує рухи, і діти повторюють тільки рухи. У міру вивчення рухів діти запам'ятовують текст вірша і можуть промовляти його разом з дорослими:

«Лоб погладили ми ніжно і розслабили старанно» - поглажування випуклими частинами ложок по лобним буграм.

«Як погладить щоки нам, не рухаючи шкіру там» - кругові поглажування випуклими частинами ложок по щічкам.

«Покружляємо між брівок, щоб стало веселіше» - спіральні розтирання простору між брівками.

«Повернемо боками ложки, зберемо зі щічок крихти» - рухи знизу вгору по щокам бокової поверхні ложок.

«Потremo по губках теж, забувати про них негоже» - робимо розтиральні рухи по верхній губі кінчиками ложок.

«Натиснемо кінчиками ложок, щоб натиснуть їх міг би їжачок» - неглибокі, але часті натискування кінчиками ложок по всій довжині губ.

«Розігнемо щічки трохи, круги малюючи глибокі» - кругові розминання випуклими частинами ложок щік.

«Щічки рухаємо враз, вверху і вниз, і знову вверху» - зигзагоподібні розминання випуклими частинами ложок від кутиків рота до козелка.

«Покатаємо по брівках, дитячим коником» - симетричні прокочування від ручки ложок до випуклої частини ложки по всій лінії брів.

«Покотимося до губок» - симетричні прокочування від ручки ложок до випуклої частини ложки по всій лінії губ.

«Губку в складочки збираємо вверху і вниз її рухаємо» - кінчики ложок дивляться на носо-губні складки, зібрати верхню губу в гірку і перетирати її вверху і вниз.

«Іншу губку ми збираємо, вверху і вниз її рухаємо» .

«Притискаємо ми губки, розминаємо їх хутко» - притискування спочатку верхньої , а потім нижньої губи до зубів і ясен зовнішньою стороною випуклою частиною ложок.

«Ми похлопаємо по щічках, як дощик по пенечках» - випуклими частинами ложок похлопуємо по щічках [5.с.1-48].

На початковому етапі корекційної роботи з дітьми, що страждають мовленнєвими порушеннями, масаж ложками служить хорошою підготовкою, як до артикуляційної гімнастики, так і до логопедичних масажу (класичного і зондового). Діти із задоволенням йдуть на заняття, і з інтересом засвоюють рухи при масажі. Масаж ложками допомагає в практичному засвоєнні прийменників і прийменникових слів, завдяки заучування віршів. Після таких занять діти легко засвоюють назви частин тіла. Позитивні результати помітні в корекції над складовою структурою слів.

Було відмічено, що регулярне використання нетрадиційних прийомів масажу та самомасажу, з дітьми з порушеннями мовлення, у них значно поліпшується артикуляційна моторика язика. А особистісно-орієнтований підхід в роботі з дитиною сприяє поліпшенню пам'яті й уваги, підвищує працездатність, нормалізує стан нервової системи, усуває стреси, знижує рівень стомлюваності. Також значно поліпшується соматичний стан цих дітей, тобто відбувається мобілізація захисних сил організму, що призводять до нормалізації її функцій при самих різних її порушеннях, в тому числі і мовленнєвих. І ще один позитивний момент-це поліпшення комунікативних функцій дітей. Вони стають більш вільними в спілкуванні з однолітками і дорослими [5, с.1-48].

Одним з найбільш сучасних нетрадиційних технологій корекційної педагогіки є метод штучної *контрастотермії*, який передбачає використання ігор з льодом з метою розвитку відчуття дотику і збудження іннервації м'язів артикуляційного апарату. Тим самим, опосередковано відбувається вторинна компенсація і розвиток моторних центрів кори головного мозку. У зв'язку з цим, поліпшується артикуляційна моторика, вимовні навички дітей і в цілому стан їх самостійного висловлювання [8, с.2-4].

Метод штучної локальної *контрастотермії* застосовується для зменшення спастичності м'язів артикуляційного апарату, гіперкінезів в м'язах язика і мимічній мускулатурі. Цей метод полягає в контрастотермальному впливі низькотемпературних (кріомасаж) і високотемпературних (термомасаж) агентів. Як низькотемпературні агенти виступають крижана крихта або дуже холодна вода, а високотемпературні - гаряча вода або настій трав.

Гіпотермію (кріомасаж) і гіпертермію (тепло-масаж) можна застосовувати по черзі або вибірково. Існують різні варіанти їх застосування:

- тільки гіпотермія (кріомасаж);
- тільки гіпертермія (тепломасаж);
- гіпотермія, потім гіпертермія;
- почергове використання кріо- і теплоаплікацій [8, с.2-4].

Штучна локальна гіпотермія здійснюється наступним чином: крижану крихту в марлі накладають по черзі на м'язи артикуляційного апарату-круговий м'яз рота, великий виличний м'яз, підборіддя в області підщелепної ямки, на м'язи язика, обов'язково впливаючи на корінь, спинку, кінчик, бічні краї язика.

Застосування прийомів і методів штучної локальної контрастотермії благоприємно впливає на розвиток моторних центрів кори головного мозку, у зв'язку з цим поліпшується і артикуляційна моторика, і вимовні навички дітей, і в цілому стан їх самостійного висловлювання [8, с.2-4].

Масажні (сенсорні) м'ячики зроблені з гуми, латексу, пластмаси, призначені для мікро масажу і рефлексотерапії кистей рук і стоп ніг. Шипи на поверхні м'ячів при перекочуванні впливають на нервові закінчення, покращують приплив крові і стимулюють кровообіг, служать для релаксації м'язових тканин. Маленькі м'ячики і кульки вміщаються в дитячій долоньці, незамінний предмет для самомасажу. Діти із задоволення виконують нескладні комплекси вправи [10].

Масаж олівцями. Ефективні вправи для стимулюючого пальчикового самомасажу можна виконувати за допомогою добре знайомого дітям предмета-олівця. Залежно від поставленого завдання застосовуються товстий шестигранний, товстий круглий, тонкий круглий, короткий або довгий важкий олівці [10].

Масаж волоськими горіхами, шишками, каштанами, камінням. З допомогою волоського горіха можна масажувати зап'ястя, кисті рук дитини, долоні, пальці, тильні сторони кистей, міжпальцевих зони. Бажано мати горіхи різної величини, круглої і довгастої форми, з гладкою і горбистою поверхнею [10].

Масаж чотками. Традиційно чотки виготовлені з пластмасових або дерев'яних елементів круглої, овальної, циліндричної форми або з плоских пластин. Дитина перебирає їх пальцями, поєднуючи це з рахунком, промовлянням ритмізованих текстів, віршів. Потрібно навчити дитину правильно тримати чотки: кулька лежать на першій (нігтьовій) фаланзі, великий палець-зверху.

Корекційний ефект виникає від масажу активних точок і від безперервного монотонного руху. Вправи та ігри з чотками сприяють розвитку пальцевої моторики і координації дрібних рухів [10].

Масаж дерев'яними катушками. Дерев'яні катушки для намотування ниток можна використовувати як тренажер для розвитку дрібної моторики пальців і для самомасажу кистей рук і долонь. Маніпуляції з катушкою можуть перетворитися для дитини в захоплюючу, цікаву гру [10].

Масаж кульками (горох, гречка)-катання кульки між великим та іншими пальцями, на кожному сходінку один пальчик, а зміна рук після віршика.

Масаж Су-Джок м'ячиками. Діти повторюють слова і виконують дії з м'ячиком відповідно до тексту [10].

Масаж пальців еластичним кільцем. Діти по черзі надягають масажні кільця на кожен палець, промовляючи вірш пальчикової гімнастики.

Отже, використання різних нетрадиційних методів логопедичного масажу та самомасажу, покращує та розвиває артикуляційну та дрібну моторику дітей, пропріоцептивні відчуття, вимову та вчить дітей керувати собою. Адже, правильне та чітке мовлення є одним із вирішальних чинників у налагодженні соціальних, професійних контактів, засобом самовираження за допомогою мови, віддзеркалює ціннісні орієнтації людини, знання, комунікативні і морально-психологічних можливості, характеризує вихованість людини, уміння висловлювати думки, дотримуватись етичних норм спілкування.

Використана література:

1. Архипова, Е.Ф. Логопедический массаж при дизартрии [Текст]/М.: Астрель, 2008. – 190 с.
2. Блыскина, И.В., Ковшиков, В.А. Массаж в коррекции артикуляторных расстройств [Текст] / И.В. Блыскина, В.А. Ковшиков. СПб., 2005. – 16 с.
3. Дедюхина Г. В. Логопедический и лечебная физкультура с детьми 3-5 лет, страдающими детским церебральным параличом / Г. В. Дедюхина, Т. А. Яньшина, Л. Д. Могушая : [учеб.-практ. пособие для логопедов и мед. работников].-М. : «ГНОМ и Д», 2000.-32 с.- («В помощь логопеду»).
4. Дьякова Е.А. Логопедический массаж [Текст]/Е.А. Дьякова. М.: Астрель, 2005.– 96 с.
5. Крупенчук О.И. Логопедический массаж ложками [Текст]/О.И. Крупенчук - СПб.: Издательский дом «Литера», 2014.-48 С.4с.
6. Оглоблина И.Ю.,Танцюра С.Ю.Логопедический массаж: игри и упражнения для детей раннего и дошкольного возраста. Книга 1.-М.:ТЦ Сфера,2017.
7. Рібцун Ю. В. Види логопедичного масажу в роботі з дітьми із порушеннями мовленнєвого розвитку / Ю. В. Рібцун // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільськ. нац. ун-ту ім. Г. Огієнка; гол. ред. П. С. Каньоса. -

Вип. 14. - Кам'янець-Подільський : КПНУ - 2013. - С. 368-372.

8. <https://www.arktherapeutic.com>.

9. <http://oleksandria-dnz2.edukit.kr.ua>

10. <http://www.logoped.in.ua/>

References:

1. Архурова Е.Ф. Logopedycheskyj massazh prydyzartruy [Tekst]/M.: Astrel, 2008. – 190 s.
2. Влыскына Y.V., Kovshykov, V.A. Massazh v korrekcyu artykulyatornykh rasstrojstv [Tekst] / Y.V. Влыскына, V.A. Kovshykov. SPb., 2005. – 16 s.
3. Dedyuxyna G. V. Logopedycheskyj y lechebnaya fyzkultura s detmy 3-5 let, stradayushhymy detskim cerebralnum paralychom / G. V. Dedyuxyna, T. A. Yanshyna, L. D. Moguchaya: [ucheb.-prakt. posobyе dlya logopedov y med. rabotnykov].-M. : «GNOM y D», 2000.-32 s.-(«V pomoshh logopedu»).
4. Dyakova E.A. Logopedycheskyj massazh [Tekst]/E.A. Dyakova. M.: Astrel, 2005.- 96 s.
5. Krupenchuk O.Y. Logopedycheskyj massazh lozhkamy [Tekst]/O.Y. Krupenchuk - SPb.: Yzdatelskyj dom «Lytera», 2014.-48 S.4s.
6. Ogloblyna Y.Yu.,Tancyura S.Yu.Logopedycheskyj massazh: ygri y uprazhnenyya dlya detej rannego y doshkolnogo vozrasta. Knyga 1.-M.:TCz Sfera,2017.
7. Ribczun Y.V. Vydy logopedychnogo masazhu v roboti z ditmy iz porushennyamy movlennyevogo rozvytku/Y. V. Ribczun//Pedagogichna osvita: teoriya i praktyka: zb. nauk. pr. Kamyanez-Podilsk. nacz. un-tu im. G. Ogiyenka; gol. red. P. S. Kanosa. - Vyp. 14. - Kamyanez-Podilskyj : KPNU-2013.-S. 368-372.
8. <https://www.arktherapeutic.com>.
9. <http://oleksandria-dnz2.edukit.kr.ua>
10. <http://www.logoped.in.ua/>

Мельник Н.Ю., Потапенко О.Н. Использование нетрадиционных методов массажа и самомассажа в логопедической работе с детьми с нарушениями речи.

В статье исследуется проблема совершенствования речи детей с помощью различных нетрадиционных методов массажа и самомассажа в логопедической работе с детьми с нарушениями речи. Описано как нетрадиционные виды логопедического массажа вызывают положительные эмоции у детей в игры и при обучении. Представлен логопедический массаж, как часть комплексной медико-психолого-педагогической работы, направленной на коррекцию различных речевых нарушений. Отмечено положительное влияние нетрадиционных методов логопедического массажа и самомассажа в коррекции речи детей и их действие на организм в целом. В статье рассмотрены игры с песком, игры с сенсорными мячиками, массаж карандашами, грецкими орехами, массаж четками, массаж деревянными котушками, шариками, Су-Джок мячиками и их положительное влияние на развитие мелкой моторики рук и речи детей. Подробно описано нетрадиционный логопедический самомассаж ложками, который сегодня используется в коррекционной работе логопедом с детьми при различных речевых нарушениях. Подробно описано упражнение при использовании логопедического самомассажа ложками, и эффект данного самомассажа на артикуляционный аппарат ребенка и мелкую моторику рук. Указано, на какие артикуляционные и лицевые мышцы, должен обратить внимание логопед используя логопедический самомассаж ложками. Кроме того, в статье представлены эффективное применение других нетрадиционных логопедических массажей и самомассаж в работе с детьми с нарушениями речи.

Ключевые слова: нетрадиционный логопедический массаж, нетрадиционный логопедический самомассаж, логопедический массаж ложками, нарушение речи, мелкая моторика рук.

Melnik N.Y., Potapenko O.N. The use of non-traditional methods of massage and self-massage in speech therapy work with children with speech disorders.

The article deals the problem of improving the speech of children with the help of various non-traditional methods of massage and self-massage in speech therapy work with children with speech disorders. Described as non-traditional types of speech therapy massage cause positive emotions in children in games and during training. Logopedic massage is presented as part of a comprehensive medical, psychological and pedagogical work aimed at correcting various speech disorders. The positive influence of non-traditional methods of speech therapy massage and self-massage in the correction of children's speech and their effect on the organism as a whole is noted. The article deals with games with sand, games with sensory balls, massage with pencils, walnuts, massage with beads, massage with wooden kittens, balls, Su-Jok balls and their positive influence on the development of fine motor skills of the hands and speech of children. The unconventional speech therapy self-massage with spoons, which today is used in corrective work by a speech therapist for children with various speech disorders, is described in detail. The exercises are described in detail when using speech therapy self-sedation with spoons, and the effect of this self-massage on the articulatory apparatus of the child and fine motor skills of the hands. It is indicated which articulation and facial muscles the speech therapist should pay attention to using a speech therapy self-massage with spoons. In addition, the article presents the effective use of other non-traditional speech therapy massages and self-massage in work with children with speech disorders.

Key words: non-traditional speech therapy massage, non-traditional speech therapy self-massage, speech therapy massage with spoons, speech disorder, fine motor skills of hands.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2018 р.

Статтю прийнято до друку 10.12.2018 р.

Рецензент: д.пед.н., акад. Шеремет М.К.

Рецензент: д.психол.н., проф. Синьова Є.П.